

HZ.PEYGAMBER'E KARŞI ORYANTALİST BAKIŞ VE BU BAKIŞIN KIRILMASINDA METODOLOJİK YAKLAŞIMIN ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Seyfullah KARA*

ÖZET

Oryantalizm dinsel kaygıları da olan siyasi ve ideolojik bir dünya görüşüdür. Oryantalistler İslamiyet'le ilgili araştırmalar yapmışlar, İslam dininin unsurlarıyla ilgili çok şeyler söylemişlerdir. Onların, hakkında çok şey söyledikleri unsurlardan biri de Hz.Peygamber'dir. Oryantalistler başlangıçtan itibaren Allah'ın Elçisini olumsuzlama yoluna gitmişlerdir. Onların bu tavrı XX. yüzyılın ortalarından itibaren yumuşama eğilimine girmiş olsa da bu eğilim masum bir gelişme değildir. Müslümanlar onların bu bakış açısının etkilerini kırmak için sosyal tarih metoduyla Hz.Peygamber'in hayatın ele almalı, onu küreselleşen dünyada insanlığın dikkatlerine sunmalıdır. Böyle olduğu takdirde Allah'ın Elçisi, yepyeni ve huzurlu bir dünyanın oluşumunda öncü rolü oynayacaktır.

Anahtar kelimeler: Oryantalist, oryantalizm, peygamber, metod

ABSTRACT

The Orientalist Point of View Against Islam's Prophet and The Essential of Methodological Approach for being Obstructed of this Point of View

Orientalism is a politic and an idealistic world opinion that has its religious anxieties. Orientalists investigated interested of Islam and said verythings on elements of Islamic religion. One of this elements is Holy Prophet. Since beginning

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.
skara@atauni.edu.tr

Orientalists have thought as negative on ambassador of God. From middle 20. century, although this manner of them has became pliant, this tendency isn't innocent. Moslem must present Holy Mohammed into attentions of mankind by method of social history in the world that is global, for opinions of orientalist came nothing. Thus, ambassador of God will take effect as leader in construction of new-world and peaceful world.

Keywords: *Orientalist, orientalism, prophet, method*

Oryantalizm, bir bilim dalı olmanın yanı sıra, aynı zamanda bir siyasi ideoloji ya da ideolojik bir dünya görüşü olarak değerlendirilmektedir. Bu ideolojik olgunun temelini "biz-onlar" ikiliği oluşturmaktadır. "Biz" kavramını Batı, "onlar"ı ise Doğu oluşturmaktadır. Bu durumda oryantalizm, kendini Batı denilen bir siyasi-kültürel oluşuma ait hisseden birinin Doğu olarak tanımladığı oluşumun unsurları hakkında konuşmasıdır¹.

Bu konuşma çok çeşitli unsurlar üzerinde yapılmakta ve siyasi, ekonomik, kültürel ve dinsel, Doğu'ya ait hemen bütün alanları kapsamaktadır; konuşan sadece Batılı, kendisi hakkında konuşulan ise Doğuludur. Başka bir deyişle, özne Batılı, nesne ise Doğuludur. Bu nesne pasif, hiçbir şeye karışmayan, yalnızca tarihi bir özneliğe sahip, kendisi hakkında karar verme yetisi bulunmayan, özerklikten uzak bir karakter sergilemektedir².

Burada "Doğu" tabiriyle salt İslam dünyası ve ona ait değerler anlaşılmalıdır. Bu tabir çok geniş bir yelpazeyi kapsamakta ve bu yelpazenin içinde Ortadoğu İslam dünyası ve İslam medeniyeti bulunduğu gibi, Çin-Hint coğrafyası, hatta Mısır ve Dicle-Fırat havzalarındaki daha eski uygarlıklar da yer almaktadır³. Ancak Oryantalizmin ilgi alanına giren coğrafyalardaki devlet ve milletlerin çoğunun müslüman dünyaya ait olmaları nedeniyle, oryantalistler, çalışmalarını İslamiyete ve müslümanlara ait kültürler üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

¹ Kontny, Oliver, "Üçgenin Tabanını Yok Sayan Pythagoras: Oryantalizm ve Ataerkillik Üzerine", Doğu Batı, (Oryantalizm-I), 20, 2002, s.117.

² Enver Abdulmelik, *Krizdeki Oryantalizm*, çev. Melike Kır, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998, s.14.

³ Watt, W. Montgomery, "The Study of Islam by Orientalists", *Islamochristiana*, 14, Roma, 1988, s.202

Ancak, bu çalışmalar çoğu zaman iyi niyetli bilimsel zihniyetin ürünü olmaktan uzak bulunmaktadır. Çünkü, az önce değindiğimiz gibi, oryantalizm bir ideolojik dünya görüşü ise ve bu ideolojik dünya görüşü “biz-ötekiler” ikiciliği yaratmışsa, “ötekiler” doğal olarak hasım olmaktadır. Başka bir ifadeyle, oryantalizm kendisine, “ötekiler” dediği bir düşman kurgulamıştır; dolayısıyla çalışmalarını da bu kurgusal fobi üzerine inşa etmiştir. Bu fobinin sadece psikolojik bir korku olduğu sanılmamalıdır. Doğuyu sömürgeleştirme ve bu sömürgeleri elden çıkarmama kaygısı gibi maddi kaygılar söz konusu fobinin merkezinde yer almaktadır. Nitekim, İslam hakkındaki oryantalist çalışmaların arka planda sömürge menfaatleriyle mutlaka ilintili olduğu gerçeği, Montgomery Watt her ne kadar kabul etmese ya da gizlese de⁴, bazı oryantalistler tarafından da açık yüreklilikle itiraf edilmektedir⁵. Leonard Swidler, Müslüman-Hıristiyan diyalogunun önündeki en büyük engellerden biri olarak Hıristiyanların geçmişten devraldıkları sömürgecilik mirasını gösterirken⁶, bu konuya vurgu yapmaktadır. Bryan Turner de, “Doğu hakkında bilgi edinme, Avrupa'nın Ortadoğu ve Asya üzerindeki yayılma tarihinden ayırt edilemez”⁷ derken, kuşkusuz aynı hususa parmak basmaktadır.

Oryantalizm, ilk ürünlerini İslamiyet'le ilgili vermiştir ki, bu durum, onun, ifade etmeye çalıştığımız karakteristik hedefleri sebebiyledir. Gerçekten 1625-1695 yılları arasında yaşamış olan Barthelemy d'Herbelot'un kaleme aldığı ve oryantalist eserlerin ilki olarak bilinen “Bibliothèque Orientale” adlı eser, oryantalizmin bilimsel anlamda yeni oluşmaya başladığı dönemlere tesadüf etmektedir. Adı geçen eserde Hz.Peygamber'le ilgili olarak, daha sonra dile getireceğimiz, iftira niteliğinde ithamlar, suçlamalar, hatta daha da öte hezeyanlar bulunmaktadır. Bu tarihten bir müddet

⁴ Yaran, Cafer Sadık, “Watt'a Göre Oryantalist Bakışın Felsefi, Pluralist ve Liberal Versiyonu”, Oryantalistlerin Gözüyle İslam, edit. Ahmet Yücel, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, s.233-237.

⁵ Bkz. Heck, Paul L., “Orientalism and Post-Modernism A Note on Studying Islam with Muslim”, Islamochristiana, 26, Roma, 2000, s.95. Nitekim Normand Daniel de oryantalistlerin çalışmaları üzerinde emperyalist tesirlerin rolünü konu edinen müstakil bir çalışma yapmıştır. Söz konusu çalışma “İslam, Avrupa ve Emperyalizm” adını taşımaktadır. Bkz. Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.40.

⁶ Swidler, Leonard, “Yahudi-Hıristiyan-Müslüman Diyalogu 11Eylülden Sonra Mutlak İhtiyaç”, İslamiyat, 5/3, 2002, s.96.

⁷ Turner, Bryan, *Oryantalizm, Kapitalizm ve İslam*, çev. Ahmet Demirhan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991, s.106.

sonra Raymond Schwab, oryantalizmin 1765-1850 yılları arası çalışmalarına "Ansiklopedik oryantalizm" adını verecektir⁸.

Artık bu dönemden itibaren Batı'da İslam'ın en temel konuları üzerinde seri bir biçimde çok sayıda çalışmalar yapılacaktır. Nitekim, bu dönemden 1986 yılına kadar geçen yaklaşık bir buçuk asırlık zaman dilimi içinde Batı dillerinde sadece Hz.Muhammed, sünnet ve hadisle ilgili 2966 kitap ve makale kaleme alınmıştır. Bu rakama, sözü edilen üç konuyla ilgili dolaylı çalışmaların dahil olmadığını belirtmemiz gerekir. Bu dönemde sîre ve meğazi ile ilgilenmeyen, Hz.Peygamber'in hayatına dair bir eser kaleme almayan oryantalist hemen hemen yok gibidir. Reinhart Dozy, William Muir, Alois Sprenger, Wellhausen, Kerhl, Grimme, Buhl, Margoliouth, Tor Andrae, Blachère, M.W.Watt gibi çok sayıda oryantalist bunlar arasındadır. Ayrıca sîreye ait ilk İslam kaynakları, oryantalistler tarafından yine bu dönemde neşredilmiştir⁹.

Genel olarak İslamiyet, özelde de Hz.Peygamber'le ilgili yapılan oryantalist çalışmalarda ve yorumlarda, Batı'nın Hz.Peygamber'e karşı olumsuz tavırları hemen dikkat çekmektedir. Bu durum hem klasik oryantalistler için, hem de metot ve üslup bakımından onlardan ayrılan son dönem oryantalistler için geçerlidir. Esasen eski ve yeni hemen hemen bütün oryantalistler eserlerinde iki ana tema işlemektedirler. Bunlardan biri Hz.Peygamber'in nübüvvetinin sıhhati, diğer ise, Kur'an'ın kaynağı ve onun bir vahiy ürünü olup olmadığı konusudur¹⁰.

Müslümanlarla Yahudiler arasındaki ilişkilerin, iki kesimin ilk karşılaşmalarından itibaren olumsuz bir zemin üzerinde oturduğu bilinmektedir. Hıristiyanlarla daha Müte savaşında karşı karşıya gelen Müslümanlar, Mezopotamya'dan başlamak üzere, çok geçmeden Endülüs'ü, oradan Sicilya'yı, arkasından Fransa'nın bazı bölgelerini fethetmişlerdir. Önceki asırlarda zorlanan ve bilahare Türkler tarafından vatan haline getirilen Anadolu'nun da fethedilmesi, Batı bilinç altındaki kinin pekişmesine yol açmıştır. Dolayısıyla, az bir zaman içinde tarihte bir eşine daha rastlanmayacak büyüklükte fetihlerin gerçekleşmesi, Hıristiyan Batının

⁸ Görmez, Mehmet, "Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler", İslamiyat, 3/1, 2000, s.12.

⁹ Adı geçen oryantalistlerin bu konudaki eserlerinin adları için bkz. a.g.m., s.14-15.

¹⁰ Cerrahoğlu, İsmail, "Oryantalizm ve Batı'da Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar", AÜİFD, 1989, XXXI, S.111.

sadece Müslüman fatihlere değil, onların hareket noktalarını besleyen inançlarına da saldırıyı beraberinde getirmiştir. Busra valisine giden Müslüman elçilerin öldürülmesiyle başlayan Hıristiyan saldırısı¹¹, 569 yıl sonra Papa III. Innocentius'un Hz.Peygamber'e Deccal sıfatını yakıştırması, ondan yaklaşık 700 yıl sonra da, seyyah Doughty'nın aynı peygamberi çok aşağılayıcı bir şekilde tasvir etmesi¹², Batıdaki kin ve düşmanlık sürecinin bugünlere değin nasıl geldiğini açıkça göstermektedir.

Bütün bu kin ve düşmanlık duyguları Haçlı seferleriyle doruğa ulaşmıştır. Esasen Batı Avrupa'da, 1100'lerde, Haçlı seferlerinin başladığı yıllarda İslam'la ilgili hiçbir doğru bilgi yoktu ve birçok yanlış anlayışlar hakim idi. Haçlı dönemi bu dine karşı bilimsel ilgilerin gelişmesine yol açmıştır. Hıristiyanlar tarafından zapt edilmesinden sonra da Toledo'da, İslam hakimiyeti döneminden kalan Müslüman kültürün ve Müslüman alimlerin devam eden varlığı, İslam'ın öğrenilmesi için fırsatlar sağlamıştı. Ne var ki, bu dönemlerde İslam kültürünün Batı'ya karşı üstünlük sağlamış olmasının verdiği psikolojik ezikle Latin din ve ilim adamları, Hıristiyan halka kendilerinin üstün oldukları bilincini vermeye çalışmaktaydı. Bu savunma refleksiyle onlar, müslümanlar uygarlık bakımından kendilerinden üstün olsalar bile, sonuçta din bakımından Hıristiyanlığın İslamiyet'ten daha mükemmel bir din olduğunu halkın bilincine yerleştirmek istemişlerdi. Bu amaçla dönemin din ve bilim adamları, İslam dini hakkında tahrif edilmiş din imajını incelleme işlemişlerdi¹³. İslam dini hakkında yazılmış olan oksidental (Batılı) yazılar, genellikle ortaçağın bilhassa Haçlı dönemine özgü sert polemikleri üzerinde filizlenmiştir.

Oryantalistlerin Hz.Peygamber'e Yaklaşımı

Oryantalizmin Hz.Peygamber'e yaklaşım tarzının, İslam'a yaklaşım biçimiyle paralellik arz ettiğini görmekteyiz. Batılı İslamologlar, Allah'ın Elçisi'nin hem şahsını,

¹¹ Bkz. El-Vâkıdî, Muhammed b. 'Umer b. Vâkıd (207/822), *Kitâbu'l-Megâzî*, Beyrut, ts., II, 755 vd.; İbnu Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (230/844), *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985, II, 128 vd.; Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz.Muhammed'in Hayatı*, çev. Vahdetin İnce, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2000, II, 258.

¹² Eaton, Gâi, *İslam ve İnsanlığın Kaderi*, çev. İhsan Durdu, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s.22-23.

¹³ Watt, "The Study of Islam by Orientalists", s.203. Papalığın bu dönemde müslümanlarla ilgili çizdiği olumsuz imaj ve kaynakları ile ilgili bilgi için bkz. Düzgün, Şaban Ali, "İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler", İslâmî Araştırmalar, 14/3-4, 2001, s.356-357.

hem yaşam tarzını, hem de sözlerini ele alarak kendilerince değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Oryantalistler İslam'ın Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı olan hadisler üzerine özellikle eğilmişler, bu konuda çok sayıda eserler vermişlerdir. Hollandalı oryantalist C.A.O.Van Nieuwenhuijzen ve Hendrick Kraemer, hadis bilinmeden ne Ortadoğu'nun sosyolojisinin, ne de İslam'ın hayat tarzının kavranabileceğini söyleyerek¹⁴, oryantalizm açısından hadislerin taşıdığı öneme işaret etmişlerdir.

Ancak Oryantalistler, İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an'a, Hz.Muhammed'in yazdığı kitap olarak bakarken, hadislere karşı da şüpheli yaklaşımlar sergilemişlerdir. Şunu belirtelim ki, biz burada oryantalizmin hadislerle ilgili değerlendirmelerini ele alacak değiliz. Ancak az sonra sîreye yaklaşımlarını ortaya koyarken nasıl bir çelişkinin ve ikiyüzlülüğün içine düştüklerini anlayabilmek için şu kadarını söylememiz gerekir: Oryantalizmin hadislere bakışı, en sahih kabul edilen hadis literatürü söz konusu olduğunda bile daima kuşkucu, hatta reddiyeci olmuştur.

Şarkiyatçılar arasında önemi ve etkisi yadsınamayacak kadar büyük olan Ignaz Goldziher, olumsuz bakış açısının tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Macar asıllı bir oryantalist olan Goldziher aynı zamanda fanatik bir Yahudidir. Mutaassıp bir Yahudi çevrede bulunmuş, önce Tevrat'ı, ardından Talmut'u öğrenmiş, İbranca dil bilgisi ve din felsefesi dersleri almış, böylece daha küçüklüğünden itibaren zihni yapısı Yahudi dini düşüncesiyle şekillenmiştir. Kendi ifadesi ile bu dönem, onun ilmi araştırmalarının esasını belirleyecek bir dönem olmuş, her şeye kendi dini anlayışı ve idealleri çerçevesinde bakma itiyadını bu dönemde kazanmıştır. Ergenlik döneminin başında gerçekleşen Yahudi cemaatine katılım merasiminde dedelerinin imanına sadık kalacağına yemin eden Goldziher, hiçbir zaman ve mekanda bu yeminini unutmadığını söyler¹⁵. İlmi, fikri ve dinsel yapısı bu şekilde biçimlenmiş olan Goldziher'e göre, hadis olarak kitaplarda rivayet edilen haberlerin Hz.Muhammed'le doğrudan bir ilgisi yoktur. Bu rivayetler, İslam'ın birkaç asır devam eden oluşum süreci içinde siyasi, içtimai, iktisadi vs. birçok faktörlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Goldziher, hadis alimlerinin rical kitaplarında zikrettikleri kriterlere hemen

¹⁴ Görmez, a.g.m., s.23.

¹⁵ Hatiboğlu, İbrahim, "Goldziher ve Kullandığı Metodun Hadise Etkisi", Oryantalistlerin Gözüyle İslam, edit. Ahmet Yücel, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003, s.29.

hemen hiç itibar etmemektedir; hatta mütevatir olarak rivayet edilmiş olan hadislerin bile uydurma olduğu kanaatini taşımaktadır¹⁶.

Hadislerin Hz. Peygamber'e nispetini kabul etmeyen, bu konuda bazen kırk yaran eleştirileriyle bilinen İtalyan müsteşrik Caetani de¹⁷, Allah'ın Elçisi'nin biyografisini ihtiva eden bütün bir hadis edebiyatının, kabul edilebilir bir hadis külliyyatı oluşturmadığını göstermeye çalışmıştır. Ona göre, hadis isnadı sonradan çıkarılmıştır; çünkü isnâdan çok önce metin ortaya konmuş ve var olan bu metinlere isnâd ihdas edilmiştir¹⁸. Caetani'nin hadislerle ilgili söylediği bu sözlerin burada doğruluğunu ya da yanlışlığını tartışacak değiliz. Ancak bizim vurgulamak istediğimiz şey, Caetani'nin Hz.Peygamber'in hayatını kaleme alırken içine düştüğü büyük çelişkidir. Zira, hadislere gelince kırk yaran bu oryantalist, Hz.Peygamber'in Zeynep'le evlenmesine sıra geldiğinde bu titizliğini hemen bir kenara bırakmakta ve sahih hadis literatürüyle kıyaslanamayacak olan Taberî tarihi ile İbnu'l-Esîr'in tarihlerinden aldığı malumatı kabul etmekte¹⁹, üstelik bu kaynaklardan aldığı bilgileri de tahrif ederek nakletmektedir²⁰.

Esasen Caetani İslam Tarihi adlı eserini yazış sebebini söylerken, İslamiyeti daha baştan insanlığın felaketi olarak nitelemiş²¹, eserinin bir başka yerinde de, "19. asırdaki bilimsel hareketin meziyetlerinden biri de, asırlardır süregelen bu düşmanı (yani İslamiyeti), tarafsız bir şekilde incelemesidir"²² diyerek, gerçek niyetini ortaya koymuştur. Daha baştan düşman ilan ettiği bir dine karşı nasıl objektif olabileceğini Caetani'ye elbette sormak gerekir. Caetani İslamiyete ve onun Peygamberine olan bu düşmanlığının sebebini, misyonerlik bağlantısıyla ele alarak, "İslamiyet,

¹⁶ Görgün, Tahsin, "Goldziher, Ignaz", DİA, İstanbul, 1996, XIV, 109; Ayrıca geniş bilgi için bkz.Hatiboğlu, a.g.m., s.27-50.

¹⁷ Lewis, Bernard, *Tarihte Araplar*, çev. Hakkı Dursun Yıldız, Anka Yayınları, İstanbul, 2000, s.55.

¹⁸ Caetani'nin hadislerle ilgili sözleri için bkz. Caetani, Leone, *İslam Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit, İstanbul, 1924, I, 68 vd.

¹⁹ A.k., IV, 169-171.

²⁰ Caetani'nin, et-Taberî'nin "*Târîhu'l-Umem*"inden yaptığı alıntıları çevirirken kendi yorumuyla birlikte naklettiği ve bunu da Taberî naklediyormuş görüntüsü verdiği açıkça anlaşılmaktadır. Tahrifle ilgili, olayın anlatım şekli ve kullanılan ifadeler hususunda karşılaştırmalı olarak bkz. et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, Beyrut, 1962-1967, II, 562-563; krş. Caetani, a.g.e., IV, 169-171. Bu konuda ayrıca bkz. Köksal, Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, ts., XII, 28-31.

²¹ Caetani, a.g.e., I, 10.

²² A.k., II, 16.

mensuplarının derin kanaatleri dolayısıyla, Hıristiyanlık dininin inkişafına büyük bir manidir”²³ sözleriyle itiraf etmektedir. Bu ifadeleri kullanan bir oryantalistin Hz.Peygamber’e karşı iyi niyetli olmasını beklemek bir tarafa, bilimsel ve objektif olmasını istemek bile safça bir arzu olacaktır. Caetani yazdığı bu eserde bir oryantalistin karakteristik bütün özelliklerini göstermiş bulunmaktadır.

Aynı çelişkilerin içinde yer alan oryantalistlerden bir başkası Montgomery Watt’tır. Watt, Hz.Peygamber’in hayatıyla ilgili olarak, tarihçinin esas itibarıyla Kur’an’a dayanması ve hadisleri ancak Kur’an araştırmalarının sonuçlarıyla uyumlu olması halinde kabul etmesi gerektiğini söylemektedir²⁴. Bundan dolayı Kur’an’da açık bir şekilde belirtilmediği gerekçesiyle Hz.Peygamber’in ahirette şefaathetme hakkının olmadığını söylemekte, dolayısıyla sahih hadis külliyyatında konu ile ilgili olarak çok sayıda geçen hadislerle itibar etmemektedir²⁵. İtibar edip etmemesi onun tasarrufudur ve bu tasarruf tartışmaya açıktır. Ancak burada dikkatlere sunmak istediğimiz şey, Watt’ın, kendisine olan iyi niyetimizi ortadan kaldırmaya gerekebilecek bir açmazın içine girmesidir. Bu oryantalist, hadis kaynaklarının tespit edilen konuları reddederken, bazı sîre kaynaklarının yer verdiği “Garânîk hadisesi”ni²⁶ hemen kabul etmiştir. Şu sözler bu müsteşrike aittir:

“Garânîk rivayetiyle ilgili olarak söylenmesi gereken ilk şey, bu olayın düpedüz uydurma olmayacağıdır. Hz.Muhammed bir dereceye kadar, daha sonra şeytan kökenli olması nedeniyle reddedilen ayetleri Kur’an’ın parçası olarak okuması olmalıdır²⁷.(...). Her halükarda tecrübe olunan vahiy keyfiyeti bizatihi sahihlik garantisi değildir. Çünkü ilk etapta Hz.Muhammed “Şeytan ayetleri”nin hak olduğunu düşünmüştür”²⁸.

²³ A.k., I, 16.

²⁴ Watt, W. Montgomery, *Kur’an’a Giriş*, çev. Süleyman Kalkan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000, s.32.

²⁵ Watt, W. Montgomery, *Hız.Muhammed’in Mekke’si*, çev. Mehmet Akif Ersin, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.139.

²⁶ İbnu İshak, Muhammed b. İshak (151/768), *Sîretu İbni İshak*, nşr. Muhammed Hamidullah, Konya, 1981, s.157-158; İbnu Sa’d, *a.g.e.*, I, 205-206; et-Taberî, *a.g.e.*, II, 337-339; İbnu’l-Esîr, ‘İzzuddîn Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm (630/1232), *el-Kâmil fî’l-Târih*, Beyrut, 1965, II, 78; ed-Diyarbekrî, Hasan b. Muhammed b. el-Hasan (990/1582), *Târîhu’l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Neffis*, Beyrut, ts., I, 289.

²⁷ Watt, *Hız.Muhammed’in Mekke’si*, s.152.

²⁸ A.k., s.122.

Oysa bu olayla ilgili rivayetlerin hiçbiri muttasıl senetle Hz.Peygamber'e ulaşmamakta, dolayısıyla hiçbir sahabi tarafından ona böyle bir olay nispet edilmemekte ve sahih kaynaklarda Hz.Peygamber'in şeytanın müdahalesiyle garânik metnini ayet diye okuduğuna dair hiçbir bilgi geçmemektedir²⁹. Üstelik bu ünlü şarkiyatçı, sîre kaynaklarındaki mevcut rivayetlerin hadis kritiğinden çok az nasiplendiğini söylemekte³⁰, dolayısıyla buradaki rivayetlerin sahih hadis literatüründekiler kadar kuvvetli olamayacağını bilmektedir.

Aynı olayı Reinhart Dozy Hz.Peygamber hakkında biraz da hakaret ve aşağılayıcı üsluplar kullanarak şu şekilde nakleder:

“Muhammed, şeytan ayetlerini okumakla muzaffer olmuş, bütün Mekke halkı peygamberliğini kabul etmişti. Lakin bu muzafferiyet, onun en samimi, en mukaddes kanaat-i vicdaniyesini alıp götürmüştü; dinin bizzat prensibini inkar etmişti. Eski hasımları onu tahkir etmeye başlamış, taraftarlarının da imanı sarsılmıştı. Derhal tazir için Cebrail geldi. O da ertesi sabah sözlerini geri aldı. Güya şeytan, Muhammed'in sesini taklit etmişti. Böylece suçu şeytanın üzerine yüklediler. Bazı sofü müelliflerce de iş geçirilmiş, hiç gündeme getirilmemiştir”³¹.

Bu olayı Dozy ve Watt'ın yanı sıra özellikle Sir William Muir, Régis Blachère, Theodor Nöldeke, Rudi Pelli gibi müsteşrikler de kabul etmişlerdir. Oryantalistlerin bu olaya önem vermelerinin arka planında, az önce bizim dikkat çektiğimiz çelişkileri de göz önünde bulundurursak, Kur'an'a olan güveni sarsmanın yattığını söylememiz, sanırım önyargılı bir hüküm olarak değerlendirilmeyecektir.

Oryantalizmin Hz.Peygamber'e yaklaşım biçimi, genellikle ona ve tebliğ ettiği dine olan güveni sarsmak üzere kuruludur. Daha önce söylediğimiz gibi, oryantalistlerin, İslam'ı kendinden önceki semavi dinlerin kötü bir taklidi olarak görmeleri de bu nedenledir. Dolayısıyla bu durumda Hz.Peygamber, onlar için, eski dinlerden ve kitaplardan çalıntılar yaparak bunları kendine mal eden ve usta bir kurnazlıkla kullanan bir kişidir. Nitekim XVII. yüzyılda İngiltere'nin ilk Orta Doğu uzmanlarından olan Humprey Prideaux'un yazdığı, “Muhammed'in Yaşam

²⁹ “Garânik”le ilgili geniş bilgi ve değerlendirmeler için bkz. Cerrahoğlu, İsmail, “*Garânik*”, DİA, İstanbul, 1996, XIII, 361-366. Ayrıca bkz. Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, I, 241-252.

³⁰ Watt, *Hz.Muhammed'in Mekke'si*, s.11.

³¹ Dozy'nin Garânikle ilgili değerlendirmeleri için bkz.Dozy, Reinhart Pieter Anne, *Tarih-i İslamiyet*, çev. Abdullah Cevdet, Mısır, 1908, I, 69-72.

Öyküsü”nün başlığı, “The True Nature of Imposture/Sahtekarlığın Gerçek Doğası” gibi, Hz.Peygamber’e hakaret içeren kelimelerden müteşekkil bir serlevhadır³².

Aynı yüzyılda bir başka oryantalist Barthelémy d’Herbelot, yazmış olduğu “Bibliothèque Orientale/Şark Kitaplığı” adlı ansiklopedik mahiyetteki eserinin “Muhammed” maddesinde Hz.Peygamber’e verilen bütün adları sıraladıktan sonra, onun, din adını alan, ancak kendilerinin Muhammetçilik dedikleri sapkın bir ekol kurduğunu söyler ve bundan dolayı İslam Peygamberi’ne, hiçbir din mensubuna yakışmayacak bir üslûpla, “sahtekar” damgasını vurur³³.

Kuşkuya hiç yer yok, gerek Prideaux’un, gerekse d’Herbelot’un yapmak istediği şey, Hz.Muhammed denildiğinde, bu ismin bir kavramı zihinlerde hemen akla getirmesini sağlamaktır. Böylece bu olumsuz damga Batı bilinç altına yerleştirilmiş, ne zaman Hz.Peygamber’den bahsedilse, onun düzenbaz olduğu düşüncesi çoğu oryantalist arasında genellikle kabul yönünde yankı bulmuştur. Daha açık bir ifadeyle, Hz.Muhammed ile sahtekarlık eş anlamlı iki kelime olarak algılanır olmuştur. Bunun sonucu olarak, Norman Daniel’in de ifade ettiği gibi, İslamiyet’e, kalem atışmalarında “Muhammetçilik”, Hz.Muhammed için de söz konusu olumsuz sıfat kendiliğinden kullanılmaya başlanmıştır³⁴. Bu olumsuzlamada özellikle d’Herbelot’un etkisi büyüktür. Çünkü Bibliothèque Orientale’ye önsöz yazmış olan Antonie Galland’ın söylediğine bakılırsa, bu eser XX. yüzyılın başlarına kadar Avrupa’da tek müracaat kaynağı olarak kabul edilmiştir³⁵.

Hız.Peygamber hakkında batılı olumsuz yargılardan bahsederken Dante’yi de hatırlamak gerekir. Eserlerinin hiçbirinde Müslümanlar hakkında hakaret teşkil edecek ifadeler kullanmamış olan Dante Alighieri, XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde yazmış olduğu “İlahi Komedyâ” adlı meşhur eserinde bu tavrının dışına çıkmış ve söz konusu eserde Hz.Peygamber’i cehennemde göstermiştir³⁶. Dante, kendi kurgusuna göre İslam Peygamberi’nin cehennemdeki yerini olanca kin ve nefret kokan

³² Edward Said, *Şarkiyatçılık*, çev.Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s.81; Hourani, Albert, *Avrupa ve Orta Doğu*, çev. Ahmet Aydoğan-Fahrettin Altun, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2001, s.28.

³³ A.k., s.75; Görmez, a.g.m., s.12.

³⁴ Daniel, Norman, *Islam and the West: The Making of an Image*, Edinburgh, 1962, s.33.

³⁵ Görmez, a.g.m., s.12.

³⁶ Dante, Alighieri, *The Divine Comedy Being the Vision of Dante Alighieri*, trans. Henry Francis Cary, Oxford University Press, London, 1957, s.95 vd. (Canto-Manzume- XXVIII); Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Şakiroğlu, Mahmut H., “İlahi Komedyâ”, DİA, İstanbul, 2000, XXII, 68-70.

üsluplarla ve en aşağılayıcı ifadelerle betimlemiştir. Bu betimlemelere göre, Hz.Peygamber, oldukça ileri bir kötülük hiyerarşisinde, “bölücülük ve sapık inanç tohumlarını atanlar” dediği kategoride yer almaktadır³⁷.

Dante'nin Hz.Peygamber'e bu kategori de yer vermesinin sebebi, onun ayrı bir din kurarak Hıristiyanlığa karşı bölücülük yaptığına inanmasıdır. Kilise ve Hıristiyanlığın düşmanlarından biri olan ve Katolikliğe saldırmasıyla bilinen ünlü Fransız şair ve felsefeci Voltaire de Hz.Peygamber'e karşı en çok kin besleyenler arasında bulunmaktadır³⁸. Bu Fransız felsefeci ve edebiyatçısı, Hz.Peygamber'in kötü bir resmini vererek, onu fanatik bir profil olarak çizen “Le Fanatisme ou Mahomet le Prophète (Fanatizm ya da Muhammed Peygamber)” adlı bir oyun ortaya koymuştur. Hz.Peygamber, bu oyunda, oldukça çirkin üsluplarla tasvir edilmiştir³⁹.

Oryantalist bakış, Hz.Peygamber'e gelen vahyi reddetmek için çeşitli iddialar ortaya atmıştır. Bu iddialardan biri, ona gelen vahyin ilahi menşeli bir olgu olmadığı, aslında onun vahiy dediği şeyin bir tür sara nöbeti olduğu yolundaki savdır⁴⁰. Buna gerekçe olarak da vahyin gelişi sırasında Hz.Peygamber'de meydana gelen birtakım ruhsal değişimleri göstermektedirler. Ancak XX. yüzyılın oryantalistleri sara iddiasına artık rağbet etmemektedirler. Çünkü söz konusu iddianın temelsizliği, Hz.Peygamber'in gayet rasyonel metotlarla inanılması güç bir hedefi gerçekleştirilmesiyle kendini apaçık göstermekte ve bu iddia inandırıcılığını tamamen yitirmektedir⁴¹.

Fakat yine de vahiy olgusunu hayal görmek şeklinde anlayanlar da yok değildir. Brockelmann bu kategoride kendini göstermektedir. Şu ifadeler, bu oryantalist tarafından kaleme alınmıştır:

“Hira'da bir gün kendisinin sonradan Cebrail olarak kabul ettiği bir hayal görüldü. İçindeki kendisinin Tanrı'nın elçisi olduğuna dair beliren sesi buna isnat etti.

---

³⁷ Bu konuda bkz. Dante, *a.g.e.*, s.95-98 (Canto-manzume- XXVIII); ayrıca bkz. Edward Said, *Oryantalizm*, s.78.

³⁸ Watt, “*The Study of Islam by Orientalists*”, s.207; Muhammed Esed, *Yolların Ayrılış Noktasında İslam*, çev. Hayreddin Karaman, Nesil Yayınları, İstanbul, 1986, s.64.

³⁹ Voltaire, J.A., *Oeuvres Complètes de Voltaire Avec Notes, Préfaces, Avertissement, Remarques Historiques et Littéraires*, Paris, 1877, IV'ten naklen Hourani, *a.g.e.*, s.28; ayrıca bkz. Watt, “*The Study of Islam by Orientalists*”, s.207.

⁴⁰ Bkz. Weil, Gustav, *Mohammad der Prophet*, Stuttgart, 1843'ten naklen Watt, *Kur'an'a Giriş*, s.32. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, I, 75 vd.

⁴¹ Konunun tahlili için bkz. Watt, *Kur'an'a Giriş*, s.32.

Kendisini ilahi sesin çağırıldığı nöbetler sık sık tekrarlandı. Bu hallerde iken işittiğine inandığı şeyleri, bunlar kaybolur kaybolmaz vahiy olarak bildirmeyi adet edindi⁴².

Bu sözlerin ne anlama geldiği gayet açıktır. Ama yine de XX. yüzyılın oryantalistlerinin vahiy olgusuna yaklaşımı farklıdır. Onlar, vahyi “bilinçaltı” kavramıyla açıklamaya çalışmaktadırlar. Buna göre, Hz.Muhammed’in bilinçaltına bir fikir yerleştikçe, o, bu fikri vahiy olarak dışa aktarmıştır. Montgomery Watt, bilinçaltı açıklamasını oldukça masum bir izah olarak görür. Hatta o, bu izah tarzının İslamî görüşle pek fazla ayrılık taşımadığını belirtir. Çünkü o, Hz.Peygamber’e vahyedilen mesajların ona bilinçaltından geldiğini söylemenin, bu mesajların Allah’tan gelmediği anlamına gelmeyeceğini ifade eder; ama bu ifadelerin hemen arkasından yine iyi niyetine kuşku ile bakmamızı gerektirecek söylemlerde bulunur. O, her halükarda tecrübe olunan vahiy keyfiyetinin bizatihi sahihlik garantisini olmadığını, çünkü Hz.Muhammed’in ilk etapta şeytan ayetlerinin hak olduğunu düşündüğünü söyleyerek, vahye olan güveni sarsmaya çalışmıştır⁴³.

Rodinson, bilinçaltı kavramını, objektifliği tartışılmakla beraber, en bilimsel şekilde açıklamaya çalışan oryantalist olarak karşımıza çıkmaktadır. O, Hz.Peygamber’in vahiy aldığını söylerken sahtekarlık yapmadığını belirtir. Şu sözler, bu oryantalist tarafından söylenmiştir:

“Dini bir mesaja karşı takınılan şüpheci ve inanmaz tavrın, insanları, bu mesajı getirenleri birer yalancı ve sahtekar gibi görmeye sürüklediği çağda değiliz artık. Yani Muhammed’i sahtekar şeklinde gören Hıristiyan ilahiyatçıları kadar XVIII. yüzyılın akılcı (rasyonalist) filozofları da geride kalmıştır. Psikoloji biliminin ve psikiyatrinin gelişmesi, peygamberin bir sahtekar olduğunu ileri süren bu güdük açıklamaların hakkından gelmiş bulunmaktadır. Şuuraltı kavramı bu türden olayları rahatça kavramamızı sağlamış bulunmaktadır⁴⁴.”

Bu tarz olumlu yaklaşımların yanı sıra Hz.Peygamber’e karşı yapılan olumsuz yakıştırmalar XX. yüzyılın oryantalistleri tarafından genel olarak devam ettirilmiştir. Brockelmann, Hz.Peygamber’in, tebliğin ilk yıllarında, çağdaşı müşriklerin

⁴² Brockelmann, Carl, *Histoire des Peuples et des Etats Islamiques*, Paris, 1949, s.22; krş. Brockelmann, Carl, *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1964, s.14.

⁴³ Watt, *Hz.Muhammed’in Mekke’si*, s.120-122.

⁴⁴ Rodinson, Maxime, *Hz.Muhammed, Yeni Bir Dünyanın, Dinin ve Silahlı Bir Peygamberin Doğuşu*, çev. Attila Tokatlı, Göçebe Yayınları, İstanbul, ts., s.87-88.

Allah'ın kızları olarak nazarı itibara aldıkları Kabe'nin üç tanrıçasını da kabul etmiş görüldüğünü söyler. Bu ifadenin, Allah'ın Elçisi'nin İslamiyet'i tebliğ ederken bile putperest olduğunu ortaya koymaya matuf bulunduğu kuşku yoktur. Nitekim, Brockelmann, bu noktada şeytan ayetlerine göndermede bulunmakta, daha sonra Hz.Peygamber'de Allah tasavvuru geliştikçe, onun putçu inançlardan vazgeçtiğini öne sürmektedir⁴⁵.

Watt ise, "Muhammed'in Mekke'si" adlı kitabında, adeta Brockelmann'ı desteklercesine, "Putperestlikten Nihai Kopuş" başlığına yer vermiştir. Bu başlık altında "Garânik Olayı"na ve şeytan ayetlerine yer verilmiştir. Sanki Hz.Peygamber bundan önce putlara tapmaktaymış gibi bir imaj oluşturulmuştur. Üstelik Watt, bu olayı putperestlikten kesin bir kopuş olarak bile değil, sadece kopuşun kaçınılmaz olduğunu gösteren bir hadise olarak görmüştür. Ona göre, Hz.Peygamber'in şirkten asıl kopuşu, "Kâfirûn" suresinin nazil olmasıyla gerçekleşmiştir⁴⁶. Watt, inanılmaz bir biçimde, ilk dönemlerde inen ayetlerin putları inkar şeklinde gelmediğini, onlara karşı daha yumuşak hitaplarda bulunulduğunu, söz konusu ayetlerde, bu putların Allah'a eş varlıklar değil, ama ondan derece olarak daha alt düzeydeki ortakları olduğu iması bulunduğunu ifade etmektedir⁴⁷. Watt gibi tecrübeli bir oryantalist, ilk dönem Kur'an pasajlarında, Allah'ın tek bir tanrı olduğuna ilişkin bir argümanın bulunmadığını, Hz.Muhammed'in, İslamiyet'in ilk dönemlerinde tıpkı çoğu çağdaşları gibi, Allah'ı "baş tanrı" olarak düşündüğünü söyleyebilmektedir⁴⁸.

Emile Dermenghem ise, Hz.Peygamber'in, müşriklerin bayram ve ayin toplantılarına katıldığını belirtmektedir. O, bu konuda şöyle bir rivayet nakletmeyi de ihmal etmemektedir:

"Mekkeliler bir gün en-Nahle vadisinde bir bayram gününde toplanmışlar; Uzza putu şerefine ayin yapıyorlardı. Mekke'nin bütün kabileleri ve mensupları bu bayram yerine gelmiş, merasime katılmışlardı. Hz.Muhammed de bu bayrama beyaz bir koyun keserek katılmıştı"⁴⁹.

⁴⁵ Brockelmann, *Histoire des Peuples*, s.22; krş. a.mlf., *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, s.13.

⁴⁶ Bkz. Watt, *Muhammed'in Mekke'si*, s.150-164.

⁴⁷ A.k., s.158.

⁴⁸ Bkz. a.k., s.153.

⁴⁹ Dermenghem, Emile, *Hz.Muhammed ve Risaleti*, çev. Ahmet Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, s.80.

Dermenghem, Hz.Peygamber'e bakışı değiştirecek böylesine önemli bir rivayet için kaynak göstermemektedir. Oysa sîre ve hadis kaynakları, peygamberliğinden ne önce, ne de sonra Hz.Peygamber'in hiçbir şekilde putlara tapmadığını, şirk merasimlerine iştirak etmediğini, hatta putlar için kesilen hayvanlardan bile yemediğini açıkça göstermektedir⁵⁰. Bu tür mesnetsiz oryantalist yaklaşım biçimleri, eğer Hz.Peygamber'e karşı duyulan güveni sarsmayı amaçlamıyorsa bile, oryantalistlerin çizdiği Hz.Muhammed tasavvurlarına nasıl dikkatlice yaklaşmamız gerektiğini ortaya koymaktadır.

Oryantalist bakış sadece inanç bazında olumsuz yakıştırmalarla kalmamakta, aynı zamanda Hz.Peygamber'in sosyal hayatıyla ilgili negatif betimlemelerde de kendini göstermektedir. Allah'ın Elçisi'ne karşı oryantalist tavır alış o kadar ileri gitmiştir ki, aslında hiçbir peygamber için kullanmanın asla uygun olmayacağı, hatta peygamberlikle birlikte düşünülmesini aklın alamayacağı birtakım nitelikleri ona yakıştırmışlardır. Allah'ın Elçisi'ne nispet edilen yüz kızartıcı ithamlar, dönemin müşriklerinin bile inandırıcı olamayacağı için söylemeye cesaret edemedikleri, hatta söylemeyi bile düşünmedikleri bir bühtandır.

Oysa Batılılar bunu ortaçağda çok keskin bir biçimde dile getirirken, bilhassa XX. yüzyılın oryantalistleri daha yumuşak ifadelerle aynı bühtanlara devam edegelmışlerdir. Bu konuda ortaçağda hakim olan kanı, Hz.Muhammed'in şehvet ve safâhât düşkün olduğu yönünde idi. Hatta bu çirkinliği ortaçağ fanatizmi o kadar ileri boyutlara vardırdı ki, bu noktada atılabilecek en son adımı da atarak, Allah'ın Elçisi'ni çok çirkin iftiralarla itham etmişlerdir⁵¹.

Ortaçağın bu bağnazlığı, kuşkusuz daha sonraki yüzyıllara da damgasını vurmuştur. Nitekim, eseri uzun yıllar okullarda standart bir ders kitabı olarak okutulmuş olan H.A.L. Fisher, Kur'an ifadelerine göndermelerde bulunmuş ve Hz.Muhammed'in şehevî arzularına düşkün bir insan olduğunu söylemiştir⁵². Onun cinselliğe düşkün olduğu iddialarının temeline ise, tebliğ ettiği dinin "teaddüd-i

⁵⁰ Mesela bkz. İbnu İshak, *a.g.e.*, s.57; İbnu Sa'd, *a.g.e.*, I, 158; el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dîmaşk-Beyrut, 1993, V, 2095 (bâb 16, hn. 5180); ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân (748/1347), *Târihu'l-İslâm*, Dîmaşk, 1927, II, 42; Mevlana Şiblî Numânî, *Son Peygamber Hz.Muhammed, Sîretü'n-Nebî*, çev. Yusuf Karaca, İz Yayıncılık, İstanbul, 2002, I, 137-138.

⁵¹ Bkz. Daniel, *a.g.e.*, s.246, 296.

⁵² Eaton, *a.g.e.*, s.23.

zevcat"a izin veren ve ahiret hayatında da müminlerine hoş huriler vadeden bir din olmasını yerleştirmişlerdir. Böylece Hz.Peygamber, daima çeşitli ahlaki zaafı olan bir kişi olarak takdim edilmiştir⁵³.

Brockelmann'ın söyledikleri ise tamamen sinsilik doludur. Onun şu ifadeleri "sinsilik" tabirini ne kadar yerinde kullandığımızı göstermektedir:

"Hz.Muhammed'in, cinsi tabiatının aşırı temayüllerini tatmin için bazen zamanının ahlaki telakkilerini ihlal etmesini fazla abartmamak gerekir. Esasen kendisi de beşeri zaafını saklamıyordu"⁵⁴.

Burada Brockelmann'a, "Hz.Peygamber cinsi arzularını tatmin için dönemin hangi ahlaki ilkelerini ayaklar altına almıştır?" diye bir soru yöneltmek, elbette hakkımızdır.

Brockelmann'ın, ifadelerinde kullandığı üslup, sîre ve hadis bilgilerini kendi bağınazlığına nasıl alet ettiğini göstermesi bakımından da ilgi çekicidir. Hz.Peygamber'in kendi zaafını saklamadığını, hem de onun cinsel arzuları için ahlaki kuralları hiçe sayan birisi olduğunu söylemesinin ardından buna yer vermesi, onun sinsiliği ne kadar ustaca yaptığını göstermektedir. Allah'ın Elçisi'nin "Ben de sizin gibi bir insanım" diyerek, zaman zaman dile getirdiği zaafının cinsel arzularla ilgili imiş gibi gösterilmeye çalışılması, ancak bir art niyetin sonucu olabilir. Çünkü Hz.Peygamber'in hayatı üzerinde çalışan herkes, onun beşeri zaafının, etik değerleri yok edecek eylemlerle ilgili olmadığını bilir. Nitekim, "Ben de sizin gibi bir insanım" şeklinde başlayan hadislere bakıldığında, unutma, yanılığa düşme, hata yapma gibi tamamen doğal ve kişinin elinde olmayan insani zaafın dile getirildiği görülecektir⁵⁵.

Dermenghem de, verdiği onca objektiflik görüntüsüne karşın, Hz.Peygamber'in, gençliğinde düşün evine gitme teşebbüsünü, gayri meşru ilişki için randevuevine gitme girişimi olarak göstermekle⁵⁶, tarihi rivayetleri nasıl saptırdığını gözler önüne sermektedir. Oysa Dermenghem'in bahsettiği olay, sîre kaynaklarının belirttiğine göre, Hz.Peygamber'in, gençliğinde düşün eğlencesine katılmak istemesi

⁵³ Watt, "The Study of Islam by Orientalist", s.203.

⁵⁴ Brockelmann, *Histoire des Peuples*, s.40; krş. a.m.f., *İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi*, s.33.

⁵⁵ Örneğin bkz. el-Buhârî, a.g.e., I, 156; el-Munâvî, Muhammed Abdurraûf (1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmi'i's-Sağîr min Ehâdis'l-Beşîrî'n-Nezîr*, Beyrut, ts., II, 564-570.

⁵⁶ Bkz. Dermenghem, a.g.e., s.73.

ve beklenmedik bir şekilde uyuklamasıyla bunu gerçekleştirememesidir⁵⁷. Ancak Dermenghem, bu rivayeti inanılmaz bir kalıba dökerek nakletmiş, böylece oryantalist bakış tarzını olanca çıplaklığıyla göstermiştir.

Oryantalistlerin Hz.Peygamber'i şehvetperest gösterme amaçlı olarak kullandıkları malzemelerden biri de, Cahş'ın kızı Zeynep ile evlenmesidir⁵⁸. Oryantalist bakış, bu olayı ve olayla ilgili nakledilen rivayeti hayal aleminde kurgulayarak tamamen bir aşk ve kara sevda hikayesine dönüştürmüştür⁵⁹. Oysa Zeynep Hz.Peygamber'in halasının kızı idi ve evlenmeden önce de gözünün önünde bulunuyordu. Üstelik o, Zeyneb'i Zeyd b. Harise ile bizzat kendisi, hem de Zeyneb'in gönülsüz olmasına rağmen evlendirmiştir⁶⁰.

Oryantalist tavrın sîreye yaklaşımdaki belirleyici noktalarından bir başkası da, Hz.Peygamber'in saldırgan olduğu ve etrafındaki kabile ve farklı dini topluluklarla ilişkilerini tayin eden psikolojik faktörün intikam duygusu olduğu yolundaki savlardır. Dozy, Mekkelilerle yapılan savaşların Hz.Peygamber'in önüne geçemediği bir intikam duygusuyla yapıldığını söyler ve böylece Allah'ın Elçisi'ni intikamcı ve yağmacı olarak takdim eder⁶¹. Bernard Lewis de Dozy'den aşağı kalmaz ve Hz.Muhammed'in, Arapları tek çatı altında toplayıp birlik oluşturur oluşturmaz, Yahudilere saldırdığını ve onları ortadan kaldırdığını ifade eder⁶². Maxime Rodinson ise, biraz da eserini kaleme aldığı materyalist tarih metodolojisi gereği, Hz.Muhammed'in doyumсуz olduğunu, zenginlere ve iktidar sahiplerine karşı öç almak için daima fırsat kolladığını söylemektedir⁶³. Ona göre Hz. Peygamber tam bir devrimcidir⁶⁴. Şüphesiz, mutaassıp bir sol devrimci olan Rodinson'un bunu söylemekteki amacı, 20. yüzyılın

⁵⁷ Bu konuda bkz. İbnu İshak, *a.g.e.*, s.58-59; et-Taberî, *a.g.e.*, II, 279; İbnu Kesîr, *Ebu'l-Fidâ İsmail (774/1373)*, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1986, I, 252.

⁵⁸ Söz konusu evlilikle ilgili olarak bkz. İbnu Hişam, Ebû Muhammed Abdilmelik (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1971, IV, 294; İbnu Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 101 vd.; İbnu Habib, Ebû Ca'fer Muhammed (245/860), *Kitâbu'l-Muhabber*, Beyrut, ts., s.75; et-Taberî, *a.g.e.*, II, 562-563; İbnu'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 177; İbnu Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Beyrut, ts., IV, 313.

⁵⁹ Bkz. Dozy, *a.g.e.*, I, 105-107.

⁶⁰ İbnu Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 101; İbnu Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil (774/1372), *Muhtasaru Tefsiri İbni Kesîr*, nşr. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Derseâdet, ts., III, 97; Âişe Abdurrahmân, *Seyyidetu Beyti'n-Nübüvve*, Kahire, 1988, s.345. Olayın tahlili için bkz. Muhammed Hüseyin Heykel, *a.g.e.*, I, 150-155.

⁶¹ Dozy, *a.g.e.*, I, 88-89.

⁶² Lewis, *a.g.e.*, s.59.

⁶³ Rodinson, *a.g.e.*, s.76.

⁶⁴ A.k., s.91.

ortalarından itibaren İslam dünyasında gelişen devrimci hareketlere Hz.Peygamber'i kullanarak katkıda bulunmaktadır. Nitekim bu dönemler, İslam ülkelerinde sosyalizmin adeta moda haline geldiği zaman kesitleridir.

Buraya kadar ele almaya çalıştığımız oryantalizmin İslamiyet'e ve sîreye bakışı, bize, oryantalist İslamiyat araştırmalarına ne kadar temkinli yaklaşmamız gerektiğini bir kez daha göstermektedir. Bu noktada, "Oryantalistlerin canlandırıp topluma sundukları Muhammed, inandığımız ve dini üzerinde bulunduğumuz Muhammed değildir; anlattıkları Muhammed, hayallerinde kurguladıkları ve canlandırdıkları Muhammed'dir"⁶⁵ diyen Muhammed el-Behiy'e katılmamak, mümkün değildir.

Bütün bu söylediklerimiz ışığında durumu tekrar gözden geçirdiğimizde, oryantalizmin İslam tetkiklerinde, özelde Hz.Peygamber'le ilgili araştırmalarında ve bu araştırmalardan elde edilen verilerin yorumlanmasında masum olduklarını iddia etmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle herhalde oryantalist çalışmalara ihtiyatla yaklaşmak hakkımızı kullanmamız gerekir. Buna karşın, son dönem çağdaş oryantalistlerin çalışmalarının önyargıdan ve ideolojik yaklaşımlardan uzak, bilimsel ve objektif kriterlere uygun olduğu öne sürülmektedir. Hatta bu savın sahibine göre, son yüzyılın oryantalistlerinin eserleri okunduğunda, bu eserler sanki Müslüman bir yazarın elinden çıkmış gibi görünmektedir. Bundan dolayı, savın sahibine göre, oryantalistleri tümüyle kötü niyetli ve İslam'ı tahrip etmeyi amaçlayan insanlar olarak görmek doğru değildir; onlar arasında bilimsel çalışmalar yaparak İslam ilimlerine katkıda bulunmuş olanlar çoktur⁶⁶.

Oryantalistler arasında gerçekten bilimsel arzularla Doğu kültür ve inançlarına yaklaşanlar yoktur, gibi bir iddiamız elbette olamaz. Ancak şunu çok rahatlıkla söyleyebiliriz ki, objektif kriterlere göre yazan oryantalistler diğerlerine oranla hiç kuşkusuz çok azdır; onca oryantalist arasında Philip Hitti, Marshall G. S. Hodgson gibi, ancak bir iki oryantalistin adı sayılacaktır. Ayrıca oryantalist bilim adamlarının İslam bilimlerine katkılarının olduğu inkar edilemez. Bu, bizim buraya kadar söylediklerimizle çelişmemektedir. Bizim söylemek istediğimiz şey, onlar bu

---

⁶⁵ El-Behiy, Muhammed, *İslami Düşüncede Oryantalist Etki*, çev.İbrahim Sarmış, Ekin Yayınları, İstanbul, 1996, s.272-273.

⁶⁶ Azimli, Mehmet, "Müslüman Tarihçilerin Oryantalistlere Karşı Tavırları-Asım Köksal Örneği-", *Marife*, 2/3, (2002), s.238-239.

katkılarını yaparlarken bile, aynı zamanda kendilerinde var olan ve nesnel olmayan tutumlarının hüküm sürdüğüdür. Her yerde şarkiyatçılığın kötü, her şarkiyatçının çalışmasının da üstünkörü olduğunu, ya da her oryantalistin çalışmasında konuların aynı biçimlerde işlendiğini söylemiyoruz. Ama oryantalistler korporasyonunun emperyalizmle kurduğu işbirliğini görmezlikten gelmenin de, hayatın gerçekliğinden kopmak anlamını taşıyacağını vurgulamak istiyoruz.

Oryantalist Yaklaşımın Değişmesi ve Bu Değişimin Arka Planı

Burada şunu kabul etmemiz gerekir ki, klasik oryantalistlerle XX. yüzyılın bilhassa ikinci yarısından itibaren yeni oryantalistler arasında metot ve üslup farklılıkları göze çarpmaktadır. İlk grup Hz.Peygamber'e karşı açık ifadelerle sövmeyi ve onu çarpıtarak yanıltıcı bir şekilde anlatmayı patolojik bir tavır haline getirirken, ikinci grup ise aynı peygambere karşı daha yumuşak ve ılımlı yaklaşımlarda bulunmakta, daha doğrusu ulaştıkları olumsuz yargıları rencide edici tarzda değil, fakat bilimsellik adı altında Müslümanların incinmeyeceği, yahut ifadeleri sırf bilimsellik perdesi altında kullandıklarından dolayı incinemeyeceği kalıba dökerek ifade etmektedir. Bu durum, kuşkusuz oryantalist zihniyetin Müslümanlara karşı daha yakın durmalarından ya da onları incitmelerini insanlık değeri açısından doğru bulmadıklarından kaynaklanmamaktadır. Söz konusu yumuşamanın hedefi doğrudan emperyalist amaçlara yöneliktir.

Nitekim Eaton, politik düzeyde olduğu kadar dini düzeyde de İslamiyet'le uzlaşma sağlamanın, Batı'nın, istikbali açısından en başta gelen hedefleri arasında yer alması gerektiğini⁶⁷ söylemektedir. Gautier Herald A.Juynboll, bu uzlaşmanın gereği olarak oryantalist araştırmaların ulaştığı teorilerin Müslümanları incitmeyecek şekilde sunulması lazım geldiğini ifade ederek⁶⁸, Eaton'ı desteklemektedir. Hatta Juynboll, günümüzde Ortadoğu politikalarında İslamiyet'in yerinin gittikçe güçlendiğini, buradaki İslam devletleriyle yeni ilişkilerin kopmaması ve var olan mevcut bağlantıların da devam etmesi için neler yapılması konusunda düşünceleri gereğinden bahseder; Batı ile İslam ülkeleri arasında ilişkilerin sağlıklı yürümesi için İslam dünyasında en önemli halk sınıfı olan İslam bilginlerinin gereksiz yere tahrik

⁶⁷ Eaton, a.g.e., s.53.

⁶⁸ Juynboll, Gautier Herald A., *Oryantalistik Hadis Araştırmaları*, çev. Mustafa Ertürk, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, s.36.

edilmemesini söyler ve bunun için de nasıl katkıda bulunabileceklerine dair görüşler serdederek, bu maksatla bir makale kaleme alır⁶⁹. Hollandalı bir oryantalist olan Juynboll'un oldukça velud bir araştırmacı olduğunu, özellikle hadis üzerine bir çok eser ve makale kaleme aldığını düşünürsek, sözlerinin ne kadar önem arz ettiğini daha iyi kavramış oluruz.

Son yüzyılda Hıristiyan teolojisinde İslamiyet'le ilgili ani değişikliklerin meydana gelişini de aynı hedeflere matuf bir gelişme olarak görmek gerekir. Aksi takdirde geleneksel Hıristiyan kabullerinin aksine, birdenbire XX. yüzyılın ortalarından sonra 1964'te II.Vatikan Konsili'nde on beş asırlık geleneksel görüşün bir kenara atılarak, Konsilin, 16.maddesinde, Müslümanların da ebedi hidayete ulaşacaklarının kabul edilmesini⁷⁰ izah etmekte zorlanırsınız. Nitekim, bu karardan sonra İslamiyet üzerine yazılan eserlerdeki Kur'an ve Hz.Peygamber'le ilgili menfi tutumlar ve hakaret içeren ifadeler azalmaya başlamıştır. Özellikle 1980 sonrası kaleme alınan eserlerde, istisnaları bir kenara bırakacak olursak, artık sert ve hakaret içeren ifadelerin yerini, Müslümanların inanç ve ibadetlerini tasvir edici ifadeler almıştır.

Bununla birlikte yine de onlar, en masum görünen eserlerinde, hatta Hz.Peygamber'e övgüler dizdikleri eserlerde bile, ya bir vesileyle Hz.Peygamber'i yargılamayı ya da kendi inançlarının propagandasını yapmayı ihmal etmemektedirler. Bunun en güzel örneklerinden birini, Hz.Peygamber'le ilgili olarak en objektif oryantalistler arasında olduğu kabul edilen Emile Dermenghem oluşturmaktadır. Dermenghem, Hz.Peygamber'in tertemiz fitratının çöllerde uzletle elde ettiği saflık ve güzelliklerle birleştiğini, böylece mükemmelliğe ulaştığını söyleyerek övdükten sonra, ilginç bir şekilde teslis propagandası yapmaktadır. Bu övgülerin hemen arkasından şunları söyler:

“Şunu ifade etmek gerekirse, teslis inancı bir teori halinde kaldıkça, insan bütün ruhuyla buna sarılıp inanmadıkça, bu inancı ruh hayatının en vazgeçilmez bir parçası haline getirmedikçe, hayatını tamamen boş ve beyhude bir şekilde geçirir demektir”⁷¹.

⁶⁹ Bkz. Juynboll, G.H.A., “*The Ulema and Western Scholarship*”, Israel Oriental Society, X, Tel-Aviv, 1980, s.173-181. Bu makale “*İslam Uleması ile Oryantalistlerin İslâmî Konulara Yaklaşım Farklılığı*” adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz. Juynboll, *Oryantalistik Hadis Araştırmaları*, s.27-37.

⁷⁰ Sarıçioğlu, Ekrem, “*İslam Hıristiyan Diyaloguna Genel Bir Bakış*”, OMÜF Dergisi, sy.4, Samsun, 1990, s.4-5.

⁷¹ Dermenghem, a.g.e., s.147-148.

Bu ifadeler, oryantalistlerin İslamiyet ve sîre ile ilgili ne ölçüde objektif eserler kaleme alabileceği konusunda bize fikir vermektedir.

Oryantalist Bakış Açısının Kırılması İçin “Sîre”ye Metodolojik Yaklaşımın Önemi

Oryantalistlerin, bugün globalleşmenin sonucu olarak dünyanın küçük bir köy haline geldiği bir zamanda, hakim oldukları iletişim ağını kullanarak insanlığın önüne sunduğu olumsuz Muhammed imajının kırılması için, İslam dünyasının, sîreye bakışındaki metodu mutlaka gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu durum, belki oryantalistlerin İslam Peygamber’i hakkında besledikleri olumsuz niyetleri ortadan kaldırmayacaktır; ancak söz konusu faaliyet, Batılı halkların nazarındaki Hz. Muhammed imajının düzeltilebilmesi adına bir görev olarak karşımızda durmaktadır.

Kuşkusuz Batılı İslamologların Hz.Peygamber’e bakışlarında uyguladığı tarih metoduyla, Müslümanların uyguladığı metotlar arasında derin farklılıkların olduğu gözden kaçmamaktadır. Daha doğrusu İslam dünyasında sîreye yaklaşımda derin bir metotsuzluk görünmektedir. Müslümanların gözünde tarih, sadece olayları tespit olarak görülmüş, tarihin istifade edebileceği, hatta etmesi gereken ilim dalları ihmal edilmiştir. Sîre denildiğinde akla hemen savaşlar gelmiş, sadece kronolojik sıralamayla vakıalar nakledilmiş, böylece nakilciliğin adı tarih olagelmiştir.

Oysa günümüz çağdaş tarih anlayışları çok farklıdır. Artık tarih, tarihçinin elde ettiği kupkuru bulgu ve belgelerin kronolojik düzen içinde sunulması değildir. O, sosyal bir disiplin olarak, geçmişin bir döneminde meydana gelmiş olaylarla ilgili elde edilen bulgu ve belgelerle, geçmiş olayların yeniden kurgulanarak canlandırılmasıdır; tarihin mümkün olduğunca aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesidir. Bunun için kuşkusuz tarihin faydalanması gereken disiplinler vardır. Hukuktan felsefeye, dilden edebiyata, sanattan arkeolojiye birçok ilim dalı, bu disiplinler arasında yerini almıştır. Özellikle toplumsal psikoloji, sosyoloji ve antropoloji, tarihin hiçbir zaman vazgeçemeyeceği yardımcı disiplinlerdir. Psikolojik, sosyolojik ve antropolojik araştırmalar, bize genel olarak İslam’ın ve özelde sîrenin analizine yönelik açıklamalar sağlayacaktır.

Halbuki Müslüman tarihçiler, sîrenin analizine yönelik herhangi bir çaba içine girmemişlerdir. Nitekim İslam tarihine eleştiricilik, sentezcilik ve karşılaştırmacılık yöntemlerini getiren, ancak ne yazık ki, önemine karşın yeterince bilinmeyen Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, şu haklı serzenişte bulunmaktadır:

“Biz şimdiye kadar milli hazinelerimizin mevcudiyetinden bile habersiz kalacak derecede cahil ve gaflet içinde vakit geçirdiğimizden, Avrupa alimleri bizim tetkik ve tettebbuundan acizlik gösterdiğimiz İslamiyeti dahi kendi vasıtaları dairesinde ve Museviliğe, Hıristiyanlığa tatbik ettikleri usullerle tetkike başlamışlar, bu yolda birçok eserler meydana getirmişlerdir.”⁷².

Ahmed Hilmi, bunları söyledikten sonra örnek olarak Dozy'nin eserini gösterir ve Müslümanların, İslam aleyhindeki fikirlerle kendilerini rahatsız eden bu esere reddiyeler yazdıklarını, ancak ilmi metotlardan uzak yazılan reddiyelerin birer tepki mahsulü olduğu için istenilen sonucu vermediklerini ifade etmektedir⁷³.

Kabul edilmelidir ki, Müslüman tarihçiler, Hz.Peygamber'le ilgili olayları sadece tespit ederek nakletme yolunu tercih etmişlerdir. Her şeyden evvel bu tarihçiler, Hz.Peygamber'in sosyolojik metotlarla ele alınıp, ona bir sosyal tarih konusu olarak yaklaşılmasını ve bu metotlarla hüküm verilmesini kabul etmemektedirler. Oysa toplumsal psikoloji, sosyoloji ve antropoloji ile değerlendirmesi yapılmayan tarihi olaylar, sadece bir rivayet, masal ve efsaneler yığını olarak kalmaktan öte bir anlam taşımayacaktır.

Oryantalistler ise Hz.Peygamber'i sosyal tarih konusu olarak görmüşler, çoğu eserlerini de, bilhassa XX. yüzyıldan itibaren bu metotla kaleme almışlardır. Sosyal tarih kavramı, insan, toplum ve devlet alanlarının çok geniş yelpazesini kapsamaktadır. Kısaca bu kavrama, sosyal yapının tarihidir de denilebilir.

Sosyal tarih metodolojisi XX. yüzyılın ilk yarısının ortalarında Fransa'da “Annales” okulu'nun yöntemi olarak kendini dünyaya tanıtmış ve kısa sürede akademik tarih araştırmalarında çağdaş tarih metodolojisi olarak büyük kabul görmüştür. Buna göre tarih araştırmaları siyasete değil, iktisadi ve toplumsal alanlara eğilmeli ve bunu yaparken, az önce ifade ettiğimiz bilim dallarından mutlaka yararlanmalıdır. Ancak bu demek değildir ki, sosyal tarih metodu, siyasi alanı dışlamıştır. Aksine, söz konusu metot, siyasetin sosyal yapı ile ilişkilerini değerlendirir, böylece daha sağlıklı siyasi ve sosyal analizler yapmaya katkıda bulunur.

⁷² Ahmed Hilmi, Şehbenderzâde Filibeli, *Târîh-i İslâm*, nşr.Hüseyin Hüsnî, Kostantiniyye, 1326, s.7.

⁷³ A.k., s.7; Apak, Adem, “Osmanlı Meşrutiyet Dönemi Tarihçilerinden Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin Tarih Metodolojisiyle İlgili Görüşleri”, UÜİF Dergisi, 8/8, Bursa, 1999, s.281-282.

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız bu çağdaş tarih metodolojisi, sîre ilmine uygulandığında İslam teolojisi açısından birtakım sorunlarla karşı karşıya kalınması ihtimali düşünülmektedir. İşte Müslüman entelektüelleri sosyal tarih anlayışı ile sîreyi kaleme almaktan kaçırın da kanaatimizce bu kaygıdır. Çünkü bu metodoloji, sorgulamayı, eleştirel düşünce ile olaylara yaklaşmayı ve analitik çözümlenmelerle olabildiğince nesnel sonuçlara ulaşmayı ve hüküm vermeyi gerektirmektedir.

İşte oryantalistlerin, sîreye olan yaklaşımlarında Müslümanlardan ayrıldıkları en önemli nokta da burasıdır. Onlar Hz.Peygamber'i herhangi bir sosyal tarih konusu olarak ele alıp incelerken, Müslüman tarihçiler ona bir kutsala yaklaşır gibi davranmışlar, dolayısıyla eleştirel düşünceyi, sorgulayıcı yöntemi hiçbir zaman devreye sokmamışlardır. Burada eleştirel düşünce ifadesi, çok basite indirgenerek herhangi birini tenkit etme şeklinde anlaşılmalıdır. Bu ifadeyle, akla başvurarak mantık yöntemlerinden yararlanmayı, olayların analiz ve sentezini yapabilmeyi, problemleri keşfederek çözebilmeyi, deliller ve olaylarla ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunarak nesnel sonuçlara ulaşmayı kastettiğimizi, hemen belirtmiş olalım.

Batılı tarihçilerin metotlarından bir diğeri de, aydınlanmacı düşüncenin doğal sonucu olan rasyonalist yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşımdan ötürü onlar, her şeyi dini unsurlarla açıklamaya çalışan ortaçağın geleneksel düşünce tarzı yerine, akla vurgu yapmışlar ve aklın verilerini esas almışlardır. Bu entelektüel hareketin kaçınılmaz neticesi, kaynak ve metin tenkidine dayanan yeni bir tarihsel metodolojinin gelişmesi olmuştur. Gerçi metin tenkidi, aslında asırlardır Müslümanlarca da uygulanan bir metot olagelmıştır. Fakat İslam dünyasında bu metot siyerden çok, hadislerle uygulanmış, siyer noktasında ise pek dikkate alınmamıştır. Sîre kaynaklarının verdiği bilgilerin hadis literatüründekiler kadar sağlam olmamasının sebeplerinden biri budur. Oysa Batı dünyasında rasyonalizmle birlikte her şeyi dini unsurlarla açıklama kaygısı kalkmış, onun yerini sadece aklın ilkelerine uygunluk almıştır. İşte bu durum, oryantalistlerle Müslümanlar arasında sîreye yaklaşım farkının nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Öyleyse, oryantalistlerin Hz.Peygamber hakkındaki olumsuz yargıları, art niyetin mahsulü olmaktan çok, kullandıkları bilimsel metotların doğal bir sonucu değil midir? Nitekim M. Watt da, oryantalist yaklaşımların savunusunu yapmak amacıyla bu noktaya işaret ederek, çoğu Müslümanların, oryantalistlerin hemen hepsinin İslamiyet'e saldırdıklarına inandıklarını, oysa

herhangi bir saldırının bulunmadığını, oryantalistlerin İslam'ı anlamak için sadece tarihsel metotlara ve metin tenkidine başvurduklarını ifade etmekte ve söz konusu Müslüman entelektüellerin bunu bir türlü anlayamadıklarından şikayette bulunmaktadır⁷⁴. Watt'ın bu ifadesinin ne kadarının doğru olduğu elbette tartışılabilir. Tartışmasız olan şey ise, az önce sorduğumuz sorunun cevabının "hayır" olduğudur. Çünkü buraya kadar bütün bu zikrettiklerimiz ışığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Oryantalistler, bilimsel çağdaş tarihi metotları, kendi bilgi kaynakları ve kültürel formasyonları doğrultusunda kullanmışlar ve Hz.Peygamber'in hayatıyla ilgili olarak yazılan yeni eserlere bakılırsa, hala da kullanmaktadırlar. Başka bir ifadeyle, metotlar doğru, fakat kullanım amaçları yanlıştır. Bu durum, onların bütün iddialarına karşın, nesnel davranmaktan uzak olduklarını, bilimsel metotları ideolojik amaçlarına alet ederek sîreye yaklaştıklarını göstermektedir.

Çözümler-Öneriler

Ancak yapmış olduğumuz bu tespit, oryantalizmin sîreye yaklaşımı konusunda ilgili problemlerimizi çözmeye yetmemektedir. Öyleyse neler yapılmalıdır? Oryantalizmin uyguladığı bilimsel tarihi metotlar sîre ilmine uygulandığında, araştırmalarımızda aynı olumsuz yargılar zorunlu olarak ortaya çıkabilir mi? İşte bu soru, konunun can alıcı yönünü oluşturmaktadır ve az önce söylediğimiz gibi, Müslümanları çağdaş tarih metodolojisini kullanmaktan alıkoyan da budur. Ancak Hz.Peygamber'in hayatının herhangi bir bağnazlığa saplanmaksızın, sosyal tarih metodolojisi açısından objektif kriterlerle incelenmesi ve tahlil edilmesi durumunda, bundan Allah'ın Elçisi'nin olumsuz etkilenmeyeceğini anlamak için, sadece İslam'ın ve Kur'an'ın mantığını, Hz.Peygamber'in de gönderilişinin altında yatan ilahi maksadı kavramak, sanıyorum yeterli olacaktır.

Biz Müslümanlar şu gerçeğe artık yüzleşmeliyiz: Dünya, Müslümanlardan ibaret değildir; artık elli yıl, bir asır, üç asır öncesinin metotsuzluklarıyla Hz.Peygamber'in sunumunun kitleleri coşturacağı hayalini de kurmaktan vazgeçmeliyiz. Allah'ın Elçisi'nin hayatını, geçen yüzyılların değil, bugünün insanının anlayabileceği bir metotla kaleme almak, İslamiyet'e yapılacak en büyük hizmet olacaktır.

---

⁷⁴ Bkz. Watt, "The Study of Islam by Orientalist", s.207.

Oryantalizmin sîreye yaklaşımındaki olumsuz etkileri ortadan kaldırmak ve günümüz insanının Hz.Peygamber'i daha iyi anlamasını sağlamak için kanaatimizce yerine getirilmesi gereken çözümler ve önerileri birkaç başlık altında şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Her şeyden evvel sîre kaynaklarına eleştirel bir bakışla yaklaşılmalıdır.
2. Sahih hadis literatürü ile klasik sîre kaynakları karşılaştırılarak, sîreye malzeme olacak bilgiler doğrulukları sorgulanmak suretiyle tespit edilmelidir.
3. Modern tarih metodolojilerinden istifade etmek, sîreye yaklaşımın en önemli unsurlarından biri olarak görülmelidir. Hz.Peygamber'in hayatının savaşlardan ibaret olmadığı bilinmeli, savaşlarındaki eylemlerinin bile sosyolojik, psikolojik, ekonomik vs. tahlilleri yapılmalıdır. Savaşlarda kullanılan silahların yapısının bile bize, o dönemin sosyal ve ekonomik hayatıyla ilgili fikirler verebileceği unutulmamalıdır.
4. Sîre kaynakları dışında dönemin edebiyat ve sanat ürünlerinin, İslam topraklarının topoğrafyasının ve arkeolojisinin, aynı dönemdeki hayat hakkında bize yeni ufuklar açabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
5. Hz.Peygamber'in hayatı mitolojik unsurlardan arındırılarak sunulmalıdır. Burada mitolojik unsurlarla kastımız, Hz.Peygamber'i güya yüceltme maksadıyla, mucize olarak asla görülemeyecek biçimde lüzumsuz anlatıların ona nispet edilmesidir. Örneğin, Allah'ın Resûlü'nün cinsel gücünün kırk erkeğine denk olması, hiçbir zaman gölgesinin yere düşmemesi, kurtlarla, koyunlarla, merkeplerle sohbet etmesi, kesip yedikleri koyuna can vermesi, ölüleri kabirlerden çıkararak diriltmesi, peygamberliğinden önce bile meleklerin onu gölgelendirmesi vs.
6. Sîrenin anlatımında karşılaştırmalı tarih metoduna mutlaka yer verilmelidir. Örneğin, Hz.Peygamber'in herhangi bir uygulaması ele alınırken, bu uygulamanın o dönemdeki diğer devletlerde, milletlerde ve coğrafyalarda nasıl uygulandığı tespit edilmelidir. Ayrıca bu karşılaştırma bugün insanlığın geldiği nokta ile dikey bir şekilde de yapılmalıdır. Bu metot, Hz.Peygamber'in insanlığa ne büyük katkılar sağladığını anlamak için son derece lüzumludur.
7. Son olarak, Hz.Peygamber ele alınırken tarihsel perspektif mutlaka dikkate alınmalıdır. Çünkü İslam'ın ve İslam toplumlarının ortaçağlardan bugünlere ve bugünlere de geleceğe taşınmasında, tek başına belirleyici değil, ama büyük ölçüde dinamizm kazandırıcı, İslam'a ve İslam'ın geçmişine sağlıklı bir bakış sağlayacak olan etkenlerin başında, Hz.Peygamber'in hayatına tarihsel perspektiften

bakmak gelmektedir. Tarihsel perspektif ise, Hz.Peygamber'in ilahi mesajı tebliğ için gönderildiği dönem ile günümüz arasında uzanan zaman tünelini geriye doğru geçerek Hz.Peygamber'i orada görmek, o dönemin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel şartlarını dikkate alarak, Allah'ın Resûlü'nün o dönem insanlığına neler getirdiğini ve neler kazandırdığını görmek, sonra tekrar oradan yola çıkarak bugüne gelmek ve bu kazanımların bugün ve gelecekte ne anlamlar taşıdığını ve neleri ifade ettiklerini kavramak üzere yapılan bilimsel ve zihinsel faaliyettir. Çünkü bir peygamberi, ama aynı zamanda insan olan ve yine fonksiyonel bir görevle kendisi gibi insanlar arasında yaşayan Hz.Peygamber'i, kendi tarihsel şartlarından kopararak anlamamıza ve değerini kavramamıza imkan yoktur.

Bütün bu sıraladığımız öneriler, daha sağlıklı bir peygamber imajının insanlığın zihinlerinde oluşmasına yardımcı olacak, en azından oryantalizmin çizdiği olumsuz peygamber profilinin oluşturmaya çalıştığı etki, büyük ölçüde kırılmış olacaktır. Ayrıca, sosyal tarih metoduyla ele alınacak peygamber imajı, yepyeni bir dünyanın kurulmasında da öncü rolünü üstlenecektir. İtiraf edelim ki, bugünün ve geleceğin dünyasında Müslümanların, inançlarıyla bir bütün oluşturarak saygın bir yere gelmeleri ve burada Hz.Peygamber'i model göstererek yepyeni ve huzurlu bir insanlığın oluşumuna katkıda bulunmaları için aşmaları gereken çok çetin bir yol bulunmaktadır; ama bu yolu aşmak asla ütopya değildir.